
ЗАВІРЮХА В.В.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та психології, Київський
економічний університет
ім. В. Гетьмана, м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статті проаналізовано психолого-педагогічні принципи інноваційного навчання, що спрямовані на формування у студентів здатності до професійного самозростання і забезпечують професійно-особистісне самовизначення, саморозвиток і професійну мобільність.

Ключові слова: принципи, здатність, інноваційне навчання.

В статье проанализированы психолого-педагогические принципы инновационного обучения, направленные на формирование у студентов способности к профессиональному самовозрастанию и обеспечивают профессионально-личностное самоопределение, саморазвитие и профессиональную мобильность.

Ключевые слова: принципы, способность, инновационное обучение.

The article analyzes the psychological and pedagogical principles of innovative study, directed at forming ability of students to professional self-expansion and provide professional and personal self-determination, self-development and professional mobility.

Key words: principles, ability, innovative study.

Сучасне суспільне життя, його проблем і завдань все більше вимагають не скільки певної сталої суми знань, умінь та навичок, скільки формування у особистості гнучкого комплексу здібностей здобувати й упорядковувати потрібну

інформацію. Без сумніву єдиний вихід полягає в тому, щоб змінити сутність і цілі професійної підготовки, що формує здатність самостійно освоювати нові досягнення, здатність рухатися разом з науково-технічним прогресом, що прискорюється.

© Завірюха В.В., 2012

Аналіз розвитку професійної освіти в передових країнах світу показує, що націленість навчального процесу на формування у студентів професійної мобільності і здатності до професійного самозростання, є програмою мінімум, і не майбутнього, а сьогодення.

Однак, методики і технології навчання вищої школи здебільшого традиційні і відповідно залежать від майстерності, педагогічного досвіду викладача і не гарантують кінцевого результату в інших умовах. У сучасній вітчизняній педагогіці бракує необхідних технологій і методик навчання. Існує проблема психолого-педагогічного обґрунтування інноваційних технологій навчання, що спрямовані на формування у студентів здатності до професійного самозростання і забезпечують професійно-особистісне самовизначення, саморозвиток і професійну мобільність студентів.

Обґрунтуванню психологічних аспектів інноваційних технологій навчання присвячено багато досліджень. Так особистісно орієнтована технологія розглянута у роботах /2,8,9/, вальдорфська педагогіка – у роботах /1,7,/, технологія розвивального навчання – у роботах /4,11,/. Огляд та характеристика освітніх технологій наведені у навчально-методичному посібнику /10/. Психологічні аспекти професійної придатності та професійної готовності розглянуті у роботі В.О.Бодрова /3/, аспекти самопізнання та саморозвитку особистості – у роботі В.Г.Маралова /6/, психологічні закономірності професійного становлення та особливості професійного самовизначення особистості – у роботі Е.Ф.Зеєра /5/.

Під інновацією в цілому розуміється процес створення, освоєння, використання і поширення нововведень в галузі освіти. У роботах Є.Д.Днепров, В.І.Загвязинського, М.М.Поташника, В.С.Лазарева, А.М.Саранова, В.А.Сластьоніна інноваційний процес розглядається через інноваційну діяль-

ність людини, спрямовану на зміну рутинних компонентів репродуктивних видів його діяльності. Психологічним аспектам “збагачення” діяльності особистості у сфері виробництва та менеджменту присвячені роботи В.В.Травіна, В.А.Дятлова, Ф.І.Шамхалова, О.М.Волкова, К.Гас-тона, Г.Уільяма, Оучі, М.Ясухіро.

Але у відомих роботах не розглядалися питання обґрунтування психолого-педагогічних основ і умов навчання, що орієнтовані на формування у студентів здатності до професійного самозростання. Крім того, навчальний процес, побудований на основі традиційних методик і технологій, в значній мірі носить авторитарний, технократичний, жорстко регламентований і змушуючий характер. Організація і форми проведення занять не відрізняються великою різноманітністю, зміст навчання не зацікавлює студентів. Постає завдання у гуманізації, демократизації та підвищенні змістовності і привабливості навчання, у зміні репродуктивних видів діяльності активними.

Тому у статті вирішується завдання обґрунтування елементів структури інноваційного навчання, що характеризується змістовністю та привабливістю орієнтованого на формування у студентів здатності до професійного самозростання.

Мета статті полягає у визначенні концептуальної основи та змістовної частини (мети та принципів) інноваційного навчання, що орієнтована на формування здатності студентів до професійного самозростання.

Під професійним самозростанням студентів розуміється діяльність студентів у процесі навчання і самостійної роботи, що спрямована на формування себе як фахівця, самостійне набуття, удосконалення та підвищення професійних знань, вмінь, навичок та професійно-значущих особистісних якостей і властивостей у процесі навчання у вузі.

Здатність до професійного самозростання визначається як узагаль-

нена сукупність індивідуально-психологічних особливостей і професійно-значущих якостей особистості, що забезпечують прояв успішності у професійному самозростанні, легкість і швидкість становлення та засвоєння професійного самозростання як діяльності, а також успішність надбання і застосування знань, навичок та вмінь.

Здатність не є аналогом конкретних знань, навичок та вмінь, не зводиться до них, а тільки забезпечує їх формування і розвиток.

В якості показників здатності можуть бути застосовані: темп просування в оволодінні діяльністю; динаміка формування якостей, навичок і вмінь; широта перенесення психічних якостей, що формуються; співвідношення нервово-психічних витрат і кінцевого результату діяльності.

Загальною концептуальною основою такого навчання є створення таких умов, форм, змісту і організації навчання та навчальних ситуацій, що значно підвищують його змістовність та привабливість.

В процесі навчання студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності та самостійного професійного зростання. При цьому основна увага звертається на інтелектуальні зміни у студентів, на психічні новоутворення (індивідуально-психологічні особливості і професійно-значущі якості особистості), а засвоєння знань і розвиток вмінь та навичок визначаються як супутні і забезпечуючи завдання, як ціль іншого плану.

Таке навчання розвиває у студентів здатність до професійного самозростання, безупинне формування механізму самоорганізації, самоактуалізації і самореалізації майбутнього фахівця, розвиток його пізнавальних, комунікативних, прогностичних, організаційних і самоорганізаційних здібностей і на цій основі забезпечення поступового переходу до самостійного професійного зростання.

Його головні завдання : розвинути індивідуальні пізнавальні здібності

кожного студента; максимально виявити, ініціювати, використати, індивідуальний досвід студента; допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані якості; сформувати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати лінії життя.

В процесі навчання створюється такі умови , де відсутня жорстко нормативна побудова діяльності студентів, і в досить вільних умовах надається можливість кожному студенту самому визначати траєкторію навчання і самостійного професійного росту. Виявивши схильності, здібності й інтереси, а також індивідуальний досвід студента, разом з викладачем визначають зміст навчання, який сприймається майбутнім фахівцем як особистісно-значуще, та усвідомлене через власний суб'єктивний досвід.

Подібні організація та зміст навчання може бути реалізовані тільки на основі діяльнісного принципу навчання. Тому першим є принцип діяльнісного навчання, згідно з яким процес навчання повинний будуватися у формі навчально-педагогічної діяльності студентів зі створенням навчально-професійних ситуацій і умов з опорою на самостійну роботу студентів.

Суттєвими компонентами навчально-педагогічної діяльності та самостійної роботи студентів є професійно важливі вміння та професійно важливі особистісні якості. Виходячи з того, що більшість видів економічної діяльності (менеджмент, інвестиції, фінанси, кредит, бухгалтерський облік, аудит) і педагогічна діяльність відносяться до системи відносин типу "людина – людина", відокремлюються загальні професійно важливі вміння (табл.1) та професійно важливі особистісні якості (табл.2), контроль динаміки яких дозволяє оцінити наявність і ступінь розвитку здатності до професійного самозростання.

Таблиця 1.
Професійно важливі вміння

Види професійно важливих вмінь	Професійно важливі педагогічні та менеджерські вміння
<i>Комунікативні</i>	спілкуватися, співробітничати
<i>Організаторські</i>	включати людей у діяльність, збуджувати у людей інтерес, об'єднувати і направляти людей на досягнення мети
<i>Конструктивні</i>	відбирати навчальний матеріал, проектувати процес самостійного професійного самозростання
<i>Гностичні</i>	пізнавати, придбати знання, переробляти та використовувати інформацію, узагальнювати, аналізувати, синтезувати, отримувати задоволення від пізнання
<i>Прогностичні</i>	передбачати розвиток професії, прогнозувати результати професійного самозростання
<i>Експресивні</i>	емоційно передавати свої знання і погляди, артистизм, пластика, міміка, жести

Таблиця 2.
Професійно важливі особистісні якості

Професійно важливі особистісні якості	креативність, інтелект, пам'ять, активність, цілеспрямованість, ініціативність, спостережливість, уважність, рішучість, наполегливість, пластичність
---------------------------------------	--

Відомо, що формуванню та розвитку комунікативних, прогностичних, конструктивних, гностичних та організаторських вмінь сприяє принцип інтерактивності, що означає навчання, засноване на взаємодії, і навчання, побудоване на взаємодії. Традиційна активність викладача змінюється активністю студентів. Викладач не дає готових знань, а спонукає студентів до самостійного пошуку. Спільна діяльність студентів забезпечує також розвиток креативності, інтелекту, пам'яті, спостережливості, уважності, рішучості, наполегливості, пластичності як важливих якостей особистості, що створюють якісну основу здатності студентів до професійного самозростання.

Враховуючи досягнення психології сучасного менеджменту в напрямку

підвищення продуктивності діяльності і створення умов для підвищення привабливості і покращення змістовності діяльності, доцільно виділити наступні принципи як фактори формування та розвитку здатності студентів до професійного самозростання: принцип орієнтації на людину, принцип діяльнісної відповідності, принцип делегування повноважень, принцип делегування відповідальності, принцип рівноправного співробітництва викладача і студента, принцип розвитку особистості ініціативи, принцип оптимізації академічних навчальних груп згідно з навчальними завданнями, принцип індивідуалізації навчального часу та гнучкого графіку занять, принцип організації навчального процесу і управління ним за результатами навчання.

Таблиця 3.

Спрямованість впливу принципів, умов і прийомів інноваційного навчання на компоненти здатності до професійного самозростання

Умови і прийоми інноваційного навчання	Компоненти професійного самозростання
Делегування повноважень	Самостійність, відповідальність, особистий успіх
Делегування відповідальності	Відповідальність, визнання
Зменшення контролю при збереженні загальної звітності	Самостійність, відповідальність,
Участь студентів у організації та управлінні навчального процесу	Впевненість в собі, вміння приймати рішення, відповідальність
Робота в групах	Взаємоактивізація, колегіальність, самоконтроль, взаємний контроль, відповідальність в групі і за групу
Діяльнісна відповідність	Готовність до вирішення професійних проблем
Співробітництво викладача та студента	Особиста значущість, узгодженість інтересів

На основі аналізу впливу визначених принципів навчання, на показники розвитку здатності до професійного самозростання студентів та порівняльного аналізу отриманих результатів виявлено спрямованість і вибірковість впливу принципів на компоненти і рушійні сили (самоактуалізацію і мотивацію) здатності до професійного самозростання. (табл. 3.)

Виходячи з того, що типологія занять інноваційного навчання адекватна структурі навчально-професійної діяльності, можливо відокремити п'ять основних типів занять. До першого типу належать заняття на постановку навчально-професійних завдань. Їх структура складається з таких компонентів: оцінка того, що може студент; створення ситуації успіху через особистісну мотивацію; практичне завдання, яке може виконати кожен студент; рефлексія способу дії, обговорення того, що зроблено.

Своєрідність цих занять у тому, що навчальне завдання виникає лише наприкінці заняття, тобто студент протягом заняття осмислює нову ін-

формацію. До другого типу належать заняття-моделювання. Завдання, яке виникло на попередньому занятті, виступає як модель і тягне за собою новий засіб дій (послідовно-структурний принцип організації навчання). Те, що придумав сам студент, краще запам'ятовується. До третього типу належать заняття контролю, до четвертого — заняття оцінки дій, до п'ятого — заняття психологічної підтримки.

Набуття студентом потреби в навчальній діяльності, відповідних мотивів сприяє бажанню навчатись, а оволодіння навчальними діями формує вміння навчатись. Якраз бажання та вміння навчатись характеризує студента як суб'єкта навчальної діяльності.

Таким чином, обґрунтовані елементи інноваційного навчання, що характеризується підвищеною його змістовністю, привабливістю та орієнтована на формування у студентів здатності до професійного самозростання. Таке навчання забезпечує актуалізацію і розвиток компонентних і мотиваційних аспектів здатності студентів до професійного самозростання. При цьому навчання стає

цікавим і приносить не тільки нові знання і вміння, але і задоволення від його процесу. Завдання зовнішнього педагогічного впливу в даній ситуації полягає в забезпеченні умов для активізації механізмів саморегульованого розвитку індивідуальності студентів, у конкретизації їх можливостей, з урахуванням змін, створених зовнішнім соціальним середовищем і вимогами навчального плану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абашкина Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині. / Н.В. Абашкина. – К., 1998.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
4. Давидов В.В. О понятии развивающего обучения // Педагогіка / В.В. Давидов – 1995. - №1.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий. / Э.Ф. Зеер – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
6. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. / В.Г.Маралов – М.: Издательский центр “Академия”, 2002.– 296 с.
7. Мостова Т.М. Вальдорфська педагогіка // Освіта України /Т.М. Мостова – 1999. - №1,2(125). – С. 11.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. / Г.С. Костюк – К., 1997.
9. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології. / О.М. Пехота – К., 2000.
10. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.
11. Якиманская И.С. Развивающее обучение. / И.С. Якиманская – М., 1979